

БЪДЕЩЕТО НА РУСИЯ – ГЛОБАЛНО, РЕГИОНАЛНО ИЛИ НЕВЪЗМОЖНО?

проф.д-р Нина Дюлгерова

Краят на всяка империя предизвиква както геополитически катаклизми, така и създаването на многобройни сценарии за нейното бъдеще. Подобна е съдбата и на бившата Съветска империя, чиито крах през 1991 г. отприщи процеса на разпадане и преструктуриране на огромното посткомунистическо евразийско пространство. Трансформирането на бившите съветски републики в международни субекти като част от Обществото на независимите държави (ОНД)* се превърна в сложен процес на национална, етническа и религиозна идентификация. Всяка една от републиките преминава през двуполусния спектър на съзряване - политическия nihilизъм и икономическия прагматизъм спрямо бившата метрополия (Русия). Те се превръщат в зони на силна военно-политическа и икономическа инвазия от страна на САЩ и Запада, което допълнително ескалира напрежението и несигурността на прехода.

В центъра на този сложен и многообразен процес е Руската федерация, чиято съдба е тясно обвързана с акцентите и явленията в евразийското пространство. Все повече се променят същностните характеристики на взаимоотношенията, където грешките от имперското мислене и поведение увеличават зависимостта на Москва от политиката на останалите субекти в ОНД. Засилващото се социално-политическо и национално-етническо напрежение в самата Русия поставя остро въпроса за нейното бъдеще като субект на международните отношения. Дезинтеграционните процеси, които съпътстват постсъветската епоха

* С изключение на Литва, Латвия и Естония, които се обособиха като независими държави, граничещи с ОНД

налагат неминуемо своя отпечатък и върху съдбата на Федерацията. Бъдещето на Русия все още е обект повече на анализи и сценарии на политолози и социолози, но приближава времето, когато обстоятелствата и процесите в глобален и регионален план ще поставят пред Москва въпроса за нейния избор.

Публикуваният през април 2004 г. на сайта на ЦРУ доклад “Глобалните тенденции до 2015г.”¹, писан през 2000 г., се превърна в пореден стимул за активизиране на общественото внимание към този важен въпрос. Неговата същност се свежда до влиянието на очертаващите се тенденции в световен мащаб в седем области: демография, природни ресурси, наука и технологии, световна икономика и глобализация, национално и международно държавно управление, социално-културна идентификация, природата на конфликтите. Засиленият интерес към този документ и многобройните интерпретации, свързани с него, са предизвикани не толкова от негативните прогнози за световното бъдеще, колкото от не толкова неочакваната новина за разпадането на Руската федерация на осем малки държавици. Тази информация стимулира за пореден път дейността както западните, така и руските политици и анализатори. Нещо повече, създаде се възможността да се разгледа руската дезинтеграция не само през призмата на външните субекти, но и на руската политическа технология на държавническо мислене и поведение.

Предмет на настоящата статия е проследяването на възможностите за реализация на аналитичната прогноза на ЦРУ и на руските политически концепции и политически реформи. Дезинтеграцията на Руската федерация има своите многообразни аспекти, които неизменно съпровождат анализа на всеки проблем или конфликт, в който е замесена Москва. Това поражда много въпросителни и засилва необходимостта от търсенето на техните отговори.

*

*

*

Американските аналитици прогнозираат неизменно намаляване числеността на населението на Федерацията от 146 млн. души на 130 млн. през 2015 г. като конкретен резултат от депопулацията на населението.² В негативен план се разглеждат и икономическите процеси в Русия. Като конкретни препятствия за просперитета на държавата се очертават физическото разпадане на инфраструктурата и варварското отношение към околната среда, а също така алкохолизма, сърдечносъдовите заболявания, наркоманията и влошаващата се системата на здравеопазване³. С оглед тези знакови параметри руското население не може да бъде използвано като инструмент за икономическо възраждане на държавата. Демографските проблеми, съчетани с икономическата дестабилизация на Русия, очертават нейната засилваща се децентрализация, която към 2015 г. би довела до премахването на географския термин “Евразия” от единното политическо, икономическо и културно пространство.

Руският политолог Д. Тренин подкрепя тази теза със свой поглед върху процеса⁴. Според него феноменът Русия-Евразия вече е прекратил своето съществуване. На западната граница на Федерацията е все по-тясно обединяваща се Европа – естествено пространство, в което Русия може да се интегрира само в качеството си на европейска държава. На изток е все по-силно взаимоотноената Азия, където Русия трябва да се утвърди или като страна, разположена в Азия, или да се сблъска с нарастващия натиск, изтласкващ я на запад от Урал. На юг Русия среща ислямската активност, чиито източник е както вътрешен, така и външен. Може да се сподели неговия оптимизъм, че краят на Евразия е реална катастрофа, но не е трагедия⁵. Краят на една, макар и дълга епоха, не е края на Русия като държава, независимо какво бъдеще я очаква.

В доклада на експертите на ЦРУ се отделя специално място на най-важния въпрос – ролята и мястото на Русия в глобалния и регионален свят.. Перспективата е засилващият се стремеж на Русия и западните

евразийски държави към Европа, но без влизането ѝ в нея. Освен това се предполага, че Русия ще се концентрира върху възстановяване на влиянието си в бившите съветски републики на Юг, ще засилва връзките си с Европа и Азия и ще се определя като важен играч в отношенията си със САЩ⁶. Подобна политика е гарантирана от енергийните ресурси, които притежава Русия, даващи ѝ възможността да поставя в различна степен на зависимост субектите от постсъветското пространство. Въпреки притежаването на тази мощ стратегите на ЦРУ отстояват тезата, че вътрешните проблеми на Федерацията са постоянна пречка за възстановяването на нейния статут на велика държава. Очертаващата се пред Русия перспектива я определя като втората по големина държава с ядрен арсенал в света като спомен за статута ѝ на великата държава. Отсъствието на необходимите средства и възможности се явяват сериозна пречка за налагане над другите страни в региона или на съседите ѝ. Американските стратегии са убедени, че бъдещето ѝ е предопределено - вътрешнослаба Русия, свързана с международната система главно чрез участието си в Съвета за сигурност на ООН⁷.

Тази прогноза частично се разминава с експертното мнение на специалистите от Националния съвет по разузнаването на САЩ, обединяващ аналитиците в областта на стратегическия анализ, разузнавателната дейност и международната политика. Публикуваната в началото на януари 2005 г. прогноза за развитието на ситуацията в света до 2020 г.⁸ включва също и Русия. Голяма е тяхната увереност, че Федерацията има силен потенциал, за да засили своята роля в света. Те обаче обвързват политическите дивиденди от търговията с енергосуровини с преодоляването на проблема със СПИН и нестабилната ситуация на Кавказ и в Средна Азия. В този анализ се прогнозира, че основните партньори на Москва след 15 години ще бъдат САЩ, Европа, а така също Китай и Индия. Последните две държави заедно със САЩ са определени

като и като световните “технологически лидери” през следващото десетилетие.

В двете американски прогнози различията се дължат най-вече на времевата разлика в писането на двата документа. През 2000 г. Владимир Путин току що е станал руски президент, а все още не са се случили и трагичните събития от 11 септември 2001 г., които променят света. Не може да се елиминира факта, че както “вертикала на властта” в Русия, така и “революцията на розите” в Грузия и “оранжевата революция” в Украйна, осъществени с негласната (за Русия) и откритата (за двете републики) подкрепа на САЩ, създават различна отпреди четири години ситуация в постсъветското пространство.

Осъществява се прогнозата на ЦРУ за държавна ориентация в посока авторитаризъм, но не в такъв експремален вариант както в съветския период. Факторите, които определят подобен курс са както субективни, така и естествологични за Русия. Това са не само склонността на Путин към централизирано управление, но и подкрепата на населението като естествен антипод на предшестващата разрушителна политика на Елцин. Подобна политика е в полза и на управляващия елит в желанието му да задържи властта. Отсъствието на ефективна национална опозиция, което означава и отсъствието на контрол, прави тези процеси осъществими. Съществен фактор за провеждания от Москва курс е и движението на данъците от регионите в центъра. Тук обаче се проявяват вече и обективните трудности, които отслабват ефекта от централизираното управление. Етническото и религиозното многообразие в огромна Русия, както и отсъствието на дисциплиран чиновнически апарат възпрепятстват постигането на големи успехи от провеждането на подобен курс⁹. Практиката вече доказва тенденциите към децентрализация, които са обвързани както с глобалната информационна революция, така и с последователните, като цяло неравномерни реакции на изграждащото се

гражданско общество в Русия. Доказателство са събитията от януари 2005 г. Все още недобре организирани митинги на пенсионерите в цялата страна по повод приетия закон за въвеждането на паричните компенсации, с които се заменят натуралните привилегии, а така също и осъщественото от роднините на загиналите деца в Беслан гражданското неподчинение в Северна Осетия.

Проблемите за управляващия елит в Русия нарастват вследствие и на промените в политико-икономическата конфигурация в Грузия (2003) и особено в Украйна (2004), които настъпват след прилагането на приблизително еднакъв сценарий – след президентски избори. Стремещът към откъсване от метрополията и ориентирът към евроатлантическите приоритети увеличават дистанцията между Тбилиси, Киев и Москва от една страна, а от друга – засилва дезинтеграционните процеси в Руската федерация.

За разпадането на Русия се заговоря активно в началото на новото столетие. Неизменно прогнозите са негативни и по различен начин предопределят краха на държавата. Те могат да бъдат сведени до няколко варианта, които очертават руското и западното мнение по въпроса. Според председателя на Съвета по външна политика и сигурност Сергей Караганов дезинтеграцията на Русия трябва да се очаква в близките 10-15 години. Италианецът Джулието Киеза подкрепя тази теза като предполага, че Русия ще бъде ограничена до територията на Московска област на запад от Урал, а Сибир ще бъде под управлението на Китай. Самуел Хънтингтон предвижда само война между Китай и Русия.¹⁰

В изработването на мрачните сценарии за бъдещето на Руската федерация се включват и българите. През март 2000 г. излиза сензационната статия на Любомир Иванов, Соломон Паси и Марин Михайлов, която прогнозира разпадането на Русия на три части – Далечноизточна република, Сибир и Европейска Русия¹¹.

Общото в различните сценарии за децинтеграцията на Русия е не толкова частите, на които тя би се разпаднала, колкото увереността, че раздробена Русия, е по-лесно управляема и с по-голяма полза за своето население и за света. Не трябва да се елиминира обстоятелството, че за Запада коефициентът на непредсказуемост в глобален план нараства не от силната (предсказуема), колкото от слабата (непозната) Русия. Зависимостта от Федерацията като източник и медиатор за западния пазар на енергосуровини също допринася за предпазливото и като цяло подкрепящо президента Вл. Путин отношение на Запада.

*

*

*

Логично е съдбата на Русия да е предмет на анализи и търсене на ефикасни икономически и политически средства и техники и в самата Федерация. Съществуващата на практика дезинтеграция на субектите в Русия, които са 89 предполага насочване на интелектуалната и административна енергия в посока на тяхното окрупняване. Още през 2002 г. в президентската администрация активно се обсъждат варианти за административно реструктуриране на Федерацията, с цел нейното по-лесно управление. Цифрата 8 фигурира не само в прогнозите на ЦРУ, но и в плановете на Кремъл. Още през март 2004 г. заместник ръководителя на президентската администрация Владислав Сурков и Александър Абрамов предлагат карта, в която фигурира не само новото административно райониране на Федерацията, но и политическите лица, които биха застанали начело на новите райони¹². Засилването на властовия вертикал в Русия се утвърждава и с приемането на предизвикалия противоречиви оценки както в, така и извън страната, закон за назначаването, а не на избор, на губернатори. Във Федерацията мненията варират между двамата полюса, но на Запад, най-вече в САЩ, това се приема еднозначно - като знаков ориентир за засилване на авторитарния режим в Русия¹³.

Не остава без вниманието на руските интелектуалци и икономическия аспект на процесите в Русия.

Однако, к нынешнему моменту выводы ЦРУ подтверждаются не только сложившейся экономической ситуацией в Российской Федерации, но и усугубляющимся снижением человеческого, научного и технологического потенциала.

Группа российских ученых, опубликовавших в 'Независимой газете' статью под названием 'Инновационный императив', стремится наметить изменения политики России, необходимые для перехода России от нынешней 'экономики трубы' на инновационный путь развития.

В конце февраля этого года прошло совместное заседание Совета безопасности РФ и президиума Госсовета РФ, на котором президент России говорил об этом более подробно. Без 'инновационной экономики' не удастся сохранить территориальную целостность страны, о разделении которой на 8 территорий говорится в докладе ЦРУ.

'Россия - страна, находящаяся в экстремальных географических и геоэкономических условиях. 2/3 территории России лежит в зоне вечной мерзлоты, средняя себестоимость барреля российской нефти 14-15 долларов против 4 в Саудовской Аравии', - пишут ученые в 'Независимой газете'.

Они считают, что 'рано или поздно цены на энергоносители упадут. Наверное, это не очень трудно устроить в однополярном мире'. И тогда России грозит экономический и политический кризис, если экономика будет, как и сейчас, 'сидеть на нефтяной игле'.

В итоге после дележа нефтяных месторождений между Японией и Евросоюзом будет поделена на экономические зоны влияния и территория страны, которая рассматривается в США как одна из основных 'зон нестабильности' в мире. Так, аналитик Мануэл Валенсуэла, редактор сайта Axis of Logic, указывает, что в будущем главным плацдармом для политических и военных конфликтов в регионе будут являться страны Средней Азии, с которыми граничит Россия. В Узбекистане, Туркмении и Казахстане пересекутся политические интересы России, США и Китая, что может привести к масштабным вооруженным конфликтам, считает аналитик.

Российские ученые считают, что спасти Россию от подобной перспективы может лишь коренная перестройка экономики на основе инноваций. Доктор технических наук, профессор Юрий Елисеев с коллегами указывают, что надо уже сейчас определиться с тем, 'какие отрасли экономики мы будем рассматривать как локомотивные'. 'Мы пока все еще находимся на перепутье, на уровне концептуального проектирования', и для быстрого преодоления этого этапа необходима 'политическая воля'.

Подготовлено по материалам сайта "Newsru.com"

Реакция российских политиков и политологов на мнение аналитиков ЦРУ
Председатель Госдумы Борис Грызлов крайне скептически оценил представленные в докладе ЦРУ выводы о возможности в течение ближайших 10 лет

распада РФ на шесть-восемь самостоятельных государств. 'Я такую угрозу исключаю', - заявил Грызлов в среду журналистам.

По словам спикера, за последние 4 года 'очень много сделано по укреплению вертикали власти в нашей стране'. Важно также и то, что законодательные акты субъектов Федерации приведены в соответствие с российской Конституцией, добавил он. Все это, убежден председатель Госдумы, создает основы для укрепления Российского государства.

'Угроза развала России на несколько государств гораздо меньше, чем была на рубеже 2000 года', - заявил Грызлов.

В свою очередь директор Института политических исследований Сергей Марков назвал обоснованным прогноз ЦРУ, согласно которому к 2015 году Россия может распасться на шесть-восемь государств.

'Это не инсинуации, а вполне серьезный научный доклад, сделанный группой аналитиков, которые пишут не о том, что будет, а о том, что может быть, и в этом смысле с ними нужно согласиться'.

Он напомнил, что 'в течение последних 15 лет Россия пережила исключительно драматические изменения, такие как падение уровня жизни, промышленного производства, нравственных основ и цивилизации в целом. И если эти тенденции будут продолжены, если элита не станет более ответственной и не прекратит разрывывать свою страну, то, с большой вероятностью, прогноз ЦРУ может оправдаться'.

Другое дело, добавил Марков, что в России сегодня надеются на изменение этих тенденций, в частности, связывая перемены с президентом РФ Владимиром Путиным. По мнению самого политолога, 'если негласный курс на распад все-таки будет продолжен, то Россия не столько расколется, хотя и это не исключено, сколько де-факто различные ее регионы попадут под контроль других геополитических центров силы'.

'В этом случае, - пояснил Марков, - в 2012 году реальную борьбу за власть в стране будут вести уже не коммунисты и 'Единая Россия', а проамериканская, прокитайская, проевропейская и происламская партии. При этом российские политики будут играть такую же роль, какую играют сейчас на губернаторских выборах региональные политики небольших регионов по сравнению с олигархическими группировками'.

Заместитель председателя комитета СФ РФ по экономической политике, предпринимательству и собственности Олег Толкачев исключает возможность распада России на несколько самостоятельных государств. Об этом он заявил в прямом эфире радиостанции 'Эхо Москвы'. 'Не дождетесь!' - скупко прокомментировал Толкачев.

Представитель президиума совета по внешней и оборонной политике Сергей Караганов, комментируя доклад ЦРУ, заявил в эфире радиостанции 'Эхо Москвы', что распад России на несколько государств представляется сейчас невозможным. По мнению Караганова, 'это не доклад ЦРУ, это, скорее всего, так называемая активка, которая сочетает в себе аналитический материал и целенаправленную информацию и дезинформацию'.

'Это предупреждение, значительная часть которого должна быть воспринята серьезно, но значительная часть звучит ахинея, в том числе то, что Россия сама пойдет на дезинтеграцию, что она в конечном итоге может развалиться', - подчеркнул он.

'Сейчас это кажется все более невозможным, хотя еще 8-10 лет назад были серьезные исследования и серьезные институты рассматривали такой вопрос, поскольку при позднем Ельцине катилась к дезинтеграции', - отметил Караганов. 'Что

касается того предупреждения о том, что глобальные амбиции могут подорвать развитие, это, с одной стороны, аксиома, а с другой стороны - попытка остановить рост политического веса России и остановить ее возможную вовлеченность в мире, где она сейчас политически играет гораздо более весомую роль, нежели этого предполагает ее экономический вес', - считает Караганов. (Отметим, что цитата из доклада ЦРУ, которую комментирует Караганов, относится не к 2004, а к 2000 году - прим. NEWSru.com).

'Если ЕС является экономическим гигантом, но политическим карликом, то Россия является экономическим карликом, но политическим великаном, это начинает серьезно беспокоить американцев, и они хотят таким образом подорвать доверие к России', - Караганов.

Директор Центра политических технологий Игорь Бунин заявил в эфире радиостанции 'Эхо Москвы', что 'никаких угроз распада России не чувствуется'. 'Нельзя считать, что доклад ЦРУ - это истина в последней инстанции, - отметил Бунин. - ЦРУ - это организация, которая собирает достаточно традиционные экспертные мнения, и она всегда подходила к России и к Советскому Союзу с постоянным ожиданием конца света'. По его словам, 'эксперты часто выступают с эсхатологическими подходами, так как для журналистов это жареный факт, а для аналитиков - возможность получить еще один заказ'.

Вместе с тем, политолог заметил, что в докладе ЦРУ 'отмечены некоторые важные факторы: проблема безопасности южных границ России, проблема нашего геополитического положения, проблема наших амбиций, связанных, с одной стороны, со сверхдержавой, а с другой - с отсутствием ресурсов'. Но несмотря на это, Бунин уверен, что целостность России сохранится, хотя ее 'обеспечивает только один институт страны - институт президентства'.

По его словам, 'российская идентичность доминирует, есть чувство общей судьбы, нет никаких центробежных тенденций'. 'Поэтому доклад ЦРУ - это резкое преувеличение, связанное с экспертным подходом, традиционным для ЦРУ, и тем, что этот подход опирается на экспертов, которые говорили об угрозе распада чуть ли не с 91 года, что возможно и породило впечатление, что России угрожает распад', - заключил Бунин.

В ЦРУ удивлены такой интерпретацией российскими учеными старого доклада 'Глобальные тенденции 2015. Диалог о будущем с неправительственными экспертами', который был опубликован в США еще в декабре 2000 года.

'Я не вижу в докладе слова 'распад'. В нем говорится лишь о проблемах России', - сказала сотрудница пресс-службы ЦРУ в беседе с корреспондентом РИА 'Новости'.

Подтвердив, что документ был подготовлен еще в 2000 году, собеседница агентства подчеркнула: 'Этот доклад, прежде всего, отражает те мнения, которые существовали в то время'. Тем не менее, считает она, 'дискуссии в этом направлении будут продолжены'.

¹ <http://www.cia.gov/cia/reports/globaltrends2015/index.html>. Global Trends 2015: A Dialogue About the Future With Nongovernment Experts

² Ibidem

³ Ibidem

⁴ Тренин, Д. Конец Евразии: Россия на границе между геополитикой и глобализацией. <http://www.carnegie.ru/ru/pubs/books/volume/56875.htm>

⁵ Пак там

⁶ <http://www.cia.gov/cia/reports/globaltrends2015/index.html>. Global Trends 2015: A Dialogue About the Future With Nongovernment Experts

⁷ Ibidem

⁸ Сидоров, С. Россия имеет все шансы стать сильной
<http://www.utro.ru/articles/2005/01/14/396245.shtml>

⁹ Ibidem

¹⁰ в. “Общая газета, № 52/1, 30 декабря 1999 - 6 января 2000, с.6. Интервью с Сергеем Караганов, Джулието Киеза, Самуел Хънтингтън.

¹¹ Иванов, Л., С. Паси, М. Михайлов. Русия се разпада на три. – В: 24 часа, 25 март 2000р с. 11-12

¹² Политика, Newsru.com. 4.05.2004 Планируется, что в Дальневосточный округ войдут Камчатка, Чукотка, Магадан, Хабаровский край, Приморье, Сахалин, Еврейская автономная область. На дальневосточный форпост министр обороны Сергей Иванов лоббирует кандидатуру своего извечного оппонента - начальника Генштаба Анатолия Квашнина, чтобы убрать его подальше из столицы.

Забайкальский округ объединит Якутию, Бурятию, Амурскую, Читинскую и Иркутскую области. Один из самых богатых регионов, в котором есть даже алмазы, обещали новому министру природных ресурсов Юрию Трутневу. Если, конечно, он хорошо зарекомендует себя в правительстве.

Енисейский округ: Таймыр, Эвенкия, Тува, Хакасия, Красноярский край. Сюда планируют перебросить Сергея Шойгу. Для тувинца Шойгу это родные места.

Сибирский округ: Ямало-Ненецкий округ, Ханты-Мансийский, Омская, Томская, Новосибирская, Тюменская, Кемеровская, Свердловская, Челябинская области, Алтай. Его должен возглавить кемеровский губернатор Аман Тулеев. В Кремле исходили из того, что во главе основного нефтеносного региона должен быть человек, не связанный с нефтяниками и абсолютно лояльный власти.

Северо-Западный округ соберет Коми, Ненецкий автономный округ, Архангельскую, Вологодскую, Мурманскую, Псковскую, Новгородскую, Калининградскую области, Карелию, Ленинградскую область с Санкт-Петербургом. На этот округ пока рассматриваются два претендента: губернатор Санкт-Петербурга Валентина Матвиенко и полпред президента Илья Клебанов.

Центральный округ: Смоленская, Тверская, Ярославская, Брянская, Ивановская, Курская, Калужская, Орловская, Тульская, Рязанская, Тамбовская, Липецкая, Воронежская, Белгородская, Московская области и Москва. Руководство им, вероятно, вверят полпреду президента Георгию Полтавченко.

Волжский округ: Нижегородская, Костромская, Ульяновская, Пензенская, Кировская, Пермская области, Удмуртия, Марий Эл, Чувашия, Татарстан, Башкирия, а также Оренбургская, Саратовская, Волгоградская и Астраханская области. Здесь на хозяйстве останется Сергей Кириенко. Хотя сам Кириенко давно рвется на большую работу в Москву, решено пока попридержать его в глубинке.

Южный округ охватывает Калмыкию, Дагестан, Ростовскую область, Краснодарский край, Ставрополь, Карачаево-Черкесию, Северную Осетию, Ингушетию, Республику Адыгея и Чечню. Сюда назначенца еще не присмотрели, все будет зависеть от ситуации в Чечне

Небольшие регионы уже сейчас полностью контролируются отдельными финансовыми группами. Чукотка - вотчина Абрамовича, Таймыр - 'Интерроса', Вологодская область - 'Северстали', Липецкая - Новолипецкого металлургического комбината и т.д. И чем меньше регион, тем легче его узурпировать

¹³ Показателна е речта на новия държавен секретар на САЩ Кондолиза Райз пред сенатската комисия за външна политика на 18 януари 2005.